

פרק הביעי

סימן א [כב ע"א]

הקדמה

שנינו במשנתנו: "ושעיברה שנתה ושאבדה ונמצאת בעלת מום, אם משכפרו הבעלים – תמות, ואינה עושה תמורה לא נהנין ולא מועלין. ואם עד שלא כיפרו הבעלים - תרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמיה אחרת, ועושה תמורה ומועלין בה". הסבירה הגמרא [אליבא דריש לקיש] כי דין המשנה 'אם כפרו הבעלים תמות' מייחס רק לציור של 'אבדה ונמצאת בעלת מום' ולא לציור של 'עברה שנתה', ורבה הוסיף כי למהלך זה הרי סיום דברי המשנה 'ואם עד שלא כפרו הבעלים - תרעה עד שתסתאב', מתייחס לחטאת שהינה כבר בעלת מום.

רבא דוחה את המהלך הנזכר מכח שתי קושיות. קושיה ראשונה הינה שאם כבר יש מום עובר בבהמה, היה נכון לשנות במשנה 'ישמור', ראה את פירוש הקושיה ברש"י ותוס'. את הקושיה השניה נלמד כעת.

וכך מקשה הגמרא:

לשון שניה

ותוב, כי קתני תמות על אבודה ונמצאת בעלת מום דההיא תמות, אי הכי³⁹⁵ ביני הני שעברה שנתה למה לי למתנייה.

לשון ראשונה

ועוד שעיברה³⁹² שנתה למאי הילכתא³⁹³ קתני³⁹⁴.

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה; שטמ"ק אות ח [בשטמ"ק א הובא בשם 'ספרי כתיבת יד'].

³⁹² 'עברה': רש"י, תוס' שבשטמ"ק ב אות ז.

³⁹³ 'הילכתא' חסר: רש"י, תוס' הנ"ל.

³⁹⁴ נוסף 'לה': רש"י, תוס' הנ"ל, כתי"מ.

³⁹⁵ בדפוס וילנא הוסיפו בסוגריים "מה דתני".

פירוש הלשונות פירוש הקושיה השניה

בשתי הלשונות מתפרשת הקושיה השניה באופן שווה. הגמרא הביאה מהלך כי הדין 'תמות' שבמשנה נאמר רק כלפי הציור השני שבמשנה 'שאבדה ונמצאת בעלת מום', ולא כלפי הציור הראשון העוסק בחטאת שעברה שנתה. מקשה הגמרא כי כעת לא מובנת כוונת המשנה בכך שהביאה את הציור הראשון 'שעיברה שנתה', שכן לפי המהלך הנזכר לא לימדנו המשנה מה דינו של הציור הראשון.

הבדלים בין הלשונות

לא ברור היכן בדיוק למקם את הלשון השניה בתוך נוסח הגמרא שלפנינו³⁹⁶.

אפשרות אחת הינה לנקוט כי הלשון השניה פותחת כהמשך לדברי רבה. פירוש, רבה אמר: "הכי קאמר, שאבדה ונמצאת בעלת מום עובר, אם אחר שכפרו בעלים מתה, אם קודם שכיפרו בעלים תרעה עד שתסתאב במום קבוע ותימכר". ממשיכה הלשון השניה את דברי רבה: "ותוב כי קתני תמות על אבודה ונמצאת בעלת מום דהיא תמות". ומסיימת הלשון השניה בקושיה: "אי הכי ביני הני שעיברה שנתה למה לי למתנייה". קושיה זו הינה קושיית רבא השניה בלשון הראשונה.

אפשרות שניה הינה לנקוט כי הלשון השניה מקבילה רק לקושייתו השניה של רבא. פירוש, רבה תירץ: "הכי קאמר, שאבדה ונמצאת בעלת מום עובר, אם אחר שכפרו בעלים מתה, אם קודם שכיפרו בעלים תרעה עד שתסתאב במום קבוע ותימכר". הציגה הגמרא את טענת רבא: "אמר רבא שתי תשובות בדבר, חדא דאם כן ישמור מיבעי ליה למיתני". כעת מציגה הגמרא את טענתו השניה של רבא, וכאן הוא המקום בו מתחילה הלשון השניה. במקום הסגנון הקצר שבלשון הראשונה: "ועוד שעיברה שנתה למאי הלכתא קתני". מאריכה הלשון השניה: "ותוב, כי קתני תמות על אבודה ונמצאת בעלת מום דהיא תמות, אי הכי [מה דתני] ביני הני שעיברה שנתה למה לי למתנייה". כלומר, כפתיחה לקושיה מסכמת הלשון השניה את דברי רבה: "ותוב, כי קתני תמות על אבודה ונמצאת בעלת מום דהיא תמות", ומקשה על כך: "אי הכי [מה דתני] ביני הני שעיברה שנתה למה לי למתנייה".

התיבה 'ותוב' מסייעת לכאורה לדרך הראשונה, שכן תרגומה המילולי הוא 'ושוב' ולא 'ועוד'. אכן, כאשר נחפש נמצא שמצוי בכתבי הגאונים ובפרט בחיבורי ר"ח להשתמש בתיבה 'ותוב' בהקשר המתאים לתיבה 'ועוד'. לא זאת אלא שאף בכתבי היד של הש"ס ניתן למצוא מידי פעם את התיבה 'ותוב' במשמעות זו, ורק בדפוסים כמעט שלא נשאר זכר לשימוש זה³⁹⁷. ומדוע רק 'כמעט'? משום שמצאנו שריד אף בדפוסים: דף מא במסכת נזיר פותח בתיבת 'ותו', ובדפוס ראשון, שומר הדף שבסוף דף מ הינו תיבת 'ותוב'!

דוגמה מאלפת ניתן למצוא לקמן כז ע"ב, במשפט "ותו[ב] תלתא ותלתא". בדפוס [וברגמ"ה] הנוסח 'ותו', ואילו בכל כתבי היד הנוסח 'ותוב'.

מבדיקה זו עולה להיפך מה'לכאורה'. שכן מצאנו את התיבה 'ותוב' משמשת רק בפתיחת משפט, כפתיח להצגת טיעון / נתון חדש – במקביל לדרכינו השניה. ולא מצאנוה באמצע משפט, כפתיח להסקת מסקנה – במקביל לדרכינו הראשונה.

נפקא מינה בין הלשונות

לפי הדרך השניה אין כלל הבדל בין הלשונות. לפי הדרך הראשונה ישנם הבדלים בין הלשונות:

[א]. בלשון הראשונה רבא הוא המקשה, ואילו בלשון השניה סתמא דגמרא היא המקשה.

[ב]. בלשון הראשונה הובאו שתי קושיות ואילו בלשון השניה הובאה הקושיה השניה בלבד.

מובן מאליו כי ההבדלים הנזכרים אינם נוגעים לדינא אלא לביאור הסוגיה.

³⁹⁶ במקורותיה של הלשון השניה הביאה לאחר סיום הלשון הראשונה, ולפיכך אין ידוע היכן מקומה בגוף הגמרא. ³⁹⁷ הנושא טעון בדיקה מקיפה, אלו עדי נוסח ואלו מסורות נוסח מכירים את התיבה במשמעות הנזכרת, ואין ביכולתנו למצוא את הנושא בשלב זה.

סימן ב [כב ע"א]

הקדמה

רבא ביאר כי נאמרו במשנה שני ציורים בדין חטאת שאבדה. ציור ראשון הוא 'עברה שנתה ואבדה', ציור שני הוא 'אבדה ונמצאת בעלת מום'. לדעת רש"י חידוש המשנה הינו שהחיסרון של עברה שנתה או שנעשית בעלת מום מחיל דין מיתה על הבהמה [בצירוף עצם כך שהבהמה אבדה]. לדעת תוס' חידוש המשנה הינו שהחיסרון של עברה שנתה או שנעשית בעלת מום אינו מבטל דין מיתה מהבהמה [שהוטל עליה דין המיתה על ידי שאבדה].

הגמרא תפרש כעת מפני מה הוצרכה המשנה להשמיענו את חידושה בשני אופנים שונים – עברה שנתה ובעלת מום.

ואלו דברי הגמרא:

וצריך למיתנא³⁹⁸ אם אבדה גבי שעיברה שנתה וצריך למיתנא אבדה³⁹⁹ גבי⁴⁰⁰ בעלת מום:

לשון ראשונה / גירסת רש"י

דאי תנא⁴⁰¹ גבי שעיברה שנתה⁴⁰² הוה אמינא התם הוא דמהניא לה⁴⁰³ אבדה⁴⁰⁴ משום דלא חזיא למילתה⁴⁰⁵ אבל בעלת מום דאי לא מומא חזיא אימא לא תהני לה אבדה. ואי תני גבי בעלת מום התם הוא דמהניא לה אבדה⁴⁰⁶ משום דלא חזיא להקרבה אבל עיברה שנתה דחזיא להקרבה אימא לא תהני לה אבדה צריכא.

לשון שניה / גירסת תוספות

דאי תנא גבי⁴⁰⁷ שעיברה שנתה הוה אמינא⁴⁰⁸ התם הוא דמהניא לה אבדה משום דחזיא להקרבה אבל בעלת מום דלא חזיא להקרבה⁴⁰⁹ אימ' לא תהני לה אבדה ואי תנא גבי בעלת מום התם הוא דמהניא לה אבדה משום דאי לאו מומא חזיא⁴¹⁰ אבל עיברה שנתה דלא חזיא למילתא אימ' לא תהני לה אבדה צריכא⁴¹¹.

מקורות הלשוניות

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י. בכתבי היד: פלורנץ, וטיקן 119.

מקורות לשון שניה: בראשונים: תוס' ד"ה 'אי' [נוסח התוס' לפנינו משובש. נראה שצריך להגיהו על פי הלשון השניה, וכן הגיהו שטמ"ק א, ח"נ ורש"ש], שטמ"ק ב ד"ה 'דאי לאו' בשם רבינו ברוך. בכתבי היד: וטיקן 120.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: שטמ"ק אות י בשם גליון [שם מובאת הלשון השניה בשם 'ש ספרים דגרסי', משמע שראה בעל הגליון את שתי הגירסאות]; שטמ"ק אות יא בשם תוס'. בכתבי היד: פריז, מינכן. [רק בכתבי היד הובאו שתי הנוסחאות כשתי לשונות. בכת"י מינכן הובאה הלשון השניה בשם: "ל"א והכי גרסינן". לעת עתה לא מצאתי ביטוי מקביל בשאר חילופי הלשוניות במסכת].

³⁹⁸ 'וצריך למיתנא' ואיבעי ליה למיתנייה': כתי"מ.

³⁹⁹ 'גבי – אבדה' חסר בטה"ד: דפוס. [בדפו"ח תיקנו במוסגר על פי צ"ק באופן שונה קצת].

⁴⁰⁰ 'וצריך – גבי', 'וגבי': כתי"מ.

⁴⁰¹ נוסף 'אם אבדה': כתי"מ.

⁴⁰² נוסף בטעות 'או גבי בעלת מום': כתי"מ.

⁴⁰³ 'דמהניא לה'. ביטוי זה מופיע ארבעה פעמים בכל אחת מן הלשוניות, ואין המקורות שווים האם לגרוס 'לה' או 'ליה', וברוב המקורות אין אחידות כיצד לגרוס בכל מופעי התיבה. כנראה נכונה הגירסה 'לה'.

⁴⁰⁴ 'אבידה': מ. וכן הוא בכל מופעי התיבה בשתי הלשוניות בכת"י זה, וכן אף במופע האחרון בו 1.

⁴⁰⁵ 'למילתא': כתבי היד [מלבד ו1 הגורס "למילת"']. שים לב לשינוי המשמעות.

⁴⁰⁶ 'התם – אבדה' חסר: כתי"מ.

⁴⁰⁷ 'גבי' חסר: פ.

⁴⁰⁸ 'הוה אמינא' חסר: פ.

⁴⁰⁹ 'להקרבה' חסר: פ.

⁴¹⁰ נוסף 'למילתא': 21.

⁴¹¹ 'קמ"ל': 21.

פירוש הלשונות

הצריכותא

הגמרא מסבירה כי הציורים של עברה שנתה ושל נמצאת בעלת מום אינם שוים זה לזה. מחד גיסא, חטאת שעברה שנתה נחשבת כיותר ראויה להקרבה, שכן ראויה היא להקרבה בשאר קרבנות. מאידך, חטאת בעלת מום נחשבת כיותר ראויה להקרבה, שכן המום אינו אלא פסול חיסרון ואינו כעברה שנתה שהינו פסול הגוף בעצם הבהמה⁴¹².

מחמת כן הוצרכה המשנה להשמיענו את חידושה בשני הציורים.

ההבדל בין הלשונות

שתי הלשונות תלויות במחלוקת רש"י ותוס' בסוגייתנו ובתחילת הפרק. **הלשון הראשונה** הינה כשיטת רש"י **והלשון השניה** הינה כשיטת תוס'.

לשיטת רש"י נאמר במשנתנו כי החיסרון שבבהמה בכך שאינה ראויה להקרבה [עברה שנתה / בעלת מום] מצטרף לחיסרון האבדה, ולפיכך דין הבהמה למיתה⁴¹³. מבארת **הלשון הראשונה** שהוצרכה המשנה להשמיענו את ההלכה בין בציור של עברה שנתה ובין בציור של נמצאת בעלת מום, כדי שנדע כי גם בפסול שבו נחשבת החטאת **כיותר** ראויה להקרבה, מצטרף הפסול יחד עם עצם האבדה להטיל על החטאת דין מיתה.

לשיטת תוס' נאמר במשנתנו כי החיסרון שבבהמה בכך שאינה ראויה להקרבה [עברה שנתה / בעלת מום] אינו מבטל את דין המיתה שהוטל על החטאת על ידי שאבדה⁴¹⁴. מבארת **הלשון השניה** שהוצרכה המשנה להשמיענו את ההלכה בין בציור של עברה שנתה ובין בציור של נמצאת בעלת מום, כדי שנדע כי גם בפסול שבו נחשבת החטאת **כפחות** ראויה להקרבה, הפסול אינו מבטל את דין המיתה שהוטל על החטאת על ידי עצם האבדה.

נפקא מינה בין הלשונות

כאמור, נחלקו שתי הלשונות במחלוקת רש"י ותוס' בסוגייתנו. נמצא כי במקרה של חטאת שאבדה ונמצאת לפני כפרה ואירע בה פסול נוסף שעברה שנתה או שנעשית בעלת מום ונתכפרו הבעלים בחטאת אחרת, קיימת מחלוקת בין הלשונות אליבא דרבנן האם דין החטאת למיתה או לרעיה.

⁴¹² כך פשטות רוב המפרשים וראה בשטמ"ק ביאור מחודש בשם רבינו ברוך.

⁴¹³ לדעת רש"י משנתנו עוסקת באופן בו עצם האבדה אינה מחילה דין מיתה על הבהמה. והיינו כגון שנמצאה לפני שהתכפרו הבעלים, לפי שיטת חכמים הסוברים שבאופן זה אין דינה של הבהמה למיתה. חידוש המשנה הוא שאם באופן זה של אבדה מצטרף חיסרון נוסף הפוסל את הבהמה מהקרבה, כגון שעברה שנתה או שנעשית בעלת מום, אזי דינה של הבהמה למיתה.

⁴¹⁴ לדעת תוס' משנתנו עוסקת באופן בו עצם האבדה מחילה דין מיתה על הבהמה. דהיינו, לפי שיטת חכמים - כגון שנמצאה לאחר שהתכפרו הבעלים, ולפי שיטת רבי - אף אם נמצאה לפני שהתכפרו הבעלים. חידוש המשנה הוא שאף אם באופן זה של אבדה הצטרף חיסרון נוסף הפוסל את הבהמה מהקרבה כגון שעברה שנתה או שנעשית בעלת מום, בכל זאת דינה של הבהמה למיתה.

סימן ג [כב ע"א]

הקדמה

ריש לקיש חידש כי חטאת שעברה שנתה דינה לרעה. רבא הוסיף שגם במקרה שהחטאת אשר עברה שנתה אבדה ונמצאה, אם עדיין לא התכפרו הבעלים אזי דין החטאת לרעה.

כעת תקשה הגמרא מדיני שני שעירי יום הכיפורים שמת אחד מהם.

ואלו דברי הגמרא:

תנן השני ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לפי שאין חטאת ציבור מתה הא דיחיד מתה⁴¹⁵ ואמר רבי יוחנן בעלי חיים נדחין וכשהוא מתכפר בשני שבזוג שני מתכפר,

לשון ראשונה

ואידך קמא הוה ליה כי עיברה שנתה וטעמא דציבור הא דיחיד מתה אמר לך⁴¹⁶ דחויין לחוד ואבודין לחוד.

לשון שניה

אלמא⁴¹⁷ אע"ג⁴¹⁸ דאידחייא⁴¹⁹ לה ולא חזיא להקרבה גבי יחיד למיתה אולא, שעברה שנתה נמי אע"ג⁴²⁰ דלא חזיא להקרבה כיון דאבדה תמות. קסבר דחויין לחוד אבודים לחוד⁴²¹.

מאי טעמא, אבודין דעתיה עליהו⁴²² דילמא משתכחין⁴²³ דחויין לא הדרי מתחזיין⁴²⁴.

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, תוס', רבנו ברוך [מובא בשטמ"ק אות לג]. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשון שניה: שטמ"ק אות יג בשם גליון [הגליון מפרש את הלשון השניה, ואין לדעת אם לפני בעל הגליון הייתה גם הלשון הראשונה].

מקורות לשתי הלשונית: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות יג.

⁴¹⁵ 'הא דיחיד מתה' חסר: מ, אולי בטה"ד.

⁴¹⁶ 'אמר לך' נוסף 'רבא': תוס', מ, וראה בסוף 'פירוש הלשונית'.

⁴¹⁷ לא מפורש במקורות היכן יש למקם את הלשון השניה, ומסתבר כפי שערנו.

⁴¹⁸ 'הואיל': רגמ"ה, וכן מסתבר.

⁴¹⁹ 'דאי דחייא': שטמ"ק א2 וב. 'דאי דחויית': כת"י פירוש רגמ"ה. 'דאידחו': רגמ"ה בשטמ"ק א1. 'ואידחו': רגמ"ה בשטמ"ק א2. מסתבר כנוסח שהבאנו למעלה משטמ"ק א1: 'דאידחייא'.

⁴²⁰ בגוף הסימן נציע להגיה 'הואיל'.

⁴²¹ 'דחוייה לחוד ואבודה לחוד': שטמ"ק ב.

⁴²² 'אבודין דעתיה עליהו' 'אבודה דעתה עילוה': מ. יושם לב שתיבת 'עליהו' בניב הירושלמי.

⁴²³ 'משתכחין': מ, בניב הבבלי.

⁴²⁴ 'מיחזיין': כתבי היד מלבד מ, אולי יש כאן הבדל בין שני הניבים. המשפט האחרון מזכיר קצת את סגנון הלשון ה'ירושלמית', ואין מן הנמנע לשער כי מקור המשפט בלשון השניה ומשם השתרבב לכל מקורות הלשון הראשונה.

פירוש הלשוניות

הגמרא תוכיח כי דין חטאת דחוויה הינו למיתה. לגבי שני שעירי יום הכיפורים שנינו ביומא (פ"ו מ"א) שאם מת אחד מהם אזי השני אינו ראוי להקרבה, ומכיוון שחטאת ציבור אינה מתה אזי דינו לרעה. המקשן ביקש להשליך מכאן כי חטאת יחיד אשר נדחתה באופן דומה דינה למיתה, ולהקשות על דברי ריש לקיש או רבא. מתרצת הגמרא שיש לחלק בין דחויים לאבודים.

כוונת הסוגיה אינה ברורה בין בקושיה ובין בתירוץ. המקשן הוכיח משעירי יום הכיפורים כי דין חטאת דחוויה למיתה והקשה מכך על הנאמר בסוגייתנו לגבי אחת החטאות שדינה לרעה ולא למיתה, באופן שהותר לנו לברר איזוהי החטאת אשר סבר המקשן להשוותה לדין שעיר יום הכיפורים שמת חברו. **בלשון הראשונה** לא התפרש איזוהי החטאת שעליה נסבה קושיית המקשן. רש"י ותוס' הבינו כי הקושיה הינה על דברי ריש לקיש לגבי חטאת שעברה שנתה שפסק ריש לקיש את דינה לרעה. מחמת כן לא היה לרש"י ותוס' ביאור מרווח בתירוץ הגמרא המחלק בין אבודים לדחויים וביארוהו באופנים דחוקים⁴²⁵. רגמ"ה הבין כי הקושיה הינה על דברי רבא לגבי חטאת שעברה שנתה ואבדה ונמצאת ועדיין לא התכפרו הבעלים, וכן פירש הגר"א אות ג. לפירושם של רגמ"ה והגר"א מובן בפשיטות תירוץ הגמרא המחלק בין אבודים לדחויים, שכן הקושיה היתה על מקרה שהחטאת אבדה בנוסף על כך שעברה שנתה. **בלשון השניה** מפורש כדברי רגמ"ה והגר"א שהקושיה הינה לגבי חטאת שעברה שנתה ואבדה: "שעברה שנתה נמי אע"ג דלא חזיא להקרבה **כיון דאבדה תמות**", והגליון הוסיף לבאר כי מדובר לפני שהתכפרו הבעלים. רגמ"ה לשיטתו כתב: "ל"א... כלישנא קמא לית ביניהו אלא שינוי לשון".

בלשון הראשונה התירוץ מובא בשם 'אמר לך', ויש גורסים 'אמר לך רבא' [- תוס' וכת"י מינכן⁴²⁶]. לפירוש תוס' נח יותר הנוסח שאינו גורס 'רבא', שכן לשיטתם כל הנידון בקושיה ובתירוץ הינו סביב חידושו של ריש לקיש. עם זאת, דווקא תוס' הינם מקור לגירסה 'אמר לך רבא', ולדרכם צריך לפרש שהוזכר רבא כנציג שיטתו של ריש לקיש.

אף על גב

הלשון השניה [גירסת שטמ"ק] נקטה בביטוי מחדש ומוקשה: "אלמא אף על גב דאידיחייא לה ולא חזיא להקרבה, גבי יחיד למיתה אזלא. שעברה שנתה נמי אף על גב דלא חזיא להקרבה, כיון דאבדה תמות". משמע שהריעותא של 'אידיחייא לה' הינה סיבה **לפטור** את הבהמה ממיתה, ולמרות זאת חל חיוב מיתה, ומנסה המקשן לדמות לכך חטאת אבודה שלמרות שהריעותא של 'עברה שנתה' הינה סיבה **לפטור** את הבהמה ממיתה, בכל זאת: 'כיון דאבדה – תמות'. הרי לנו לכאורה כסברת תוספות [- הלשון השניה בסימן הקודם] שריבוי ריעותות מהווה סיבה לפטור ממיתה⁴²⁷. מאידך, כל קושיית הגמרא משעירי יום הכיפורים מובנת רק אם המקשן נוקט כסברתו של רש"י [- הלשון הראשונה בסימן הקודם] שריבוי ריעותות מצטרף לחייב במיתה, ובכך משווה הוא בין הריעותות של השעיר הנותר ובין הריעותות של חטאת שעברה שנתה ואבדה. לו נניח שמחזיק המקשן בסברת תוספות שהריעותות אינן מהוות גורמים לחייב מיתה, לא יובן יפה הדימוי בין השעיר הנותר ובין חטאת אבודה, ואף אם יש מקום לדמותם – היה המקשן צריך להקשות על כל חטאת אבודה שנמצאה לפני כפרה, ולא רק על אופן שנסופה לה ריעותא בכך שעברה שנתה.

לפיכך נראה כנוסח רגמ"ה הגורס 'הואיל' במקום 'אף על גב', וכך יבא הכל על מקומו בשלום: המקשן סובר כדעת רש"י שריבוי ריעותות מהווה סיבה **לחייב** את הבהמה במיתה, ולכן משווה הוא בין הריעותות של השעיר הנותר ובין הריעותות של חטאת שעברה שנתה, ומקשה שכשם שהריעותא של השעיר הנותר חייבתהו במיתה כך אף הריעותא של חטאת שעברה שנתה תצטרף לחייב במיתה את החטאת האבודה.

⁴²⁵ וראה עוד בשטמ"ק ב אות לג בשם רבינו ברוך.

⁴²⁶ אף בפירושי רש"י ורגמ"ה נכתב 'אמר לך רבא', אכן אין לדעת אם כתבו כן כציטוט או כפירוש.

⁴²⁷ לנוסח השטמ"ק שהלשון השניה מראה כסברת תוספות, הרי סימננו מקביל לסימן הקודם שגם שם הלשון השניה מייצגת את סברת תוספות. אם כי יש לציין שמקורות הלשון השניה שבסימננו אינם מקבילים למקורות הלשון השניה שבסימן הקודם. מקורות הלשון השניה בסימננו מטים כי מדובר ב'לישנא אחרינא' של מסכת תמורה, ואילו מקורות הלשון השניה שבסימן הקודם מטים כי מדובר בחילוף נוסחאות מקומי.

רגמ"ה עצמו ציטט רק את תחילת הלשון "אלמא הואיל..." , במקום שהשטמ"ק ציטט "אלמא אע"ג..." , ויש לשער שאף בהמשך הלשון השניה גרס רגמ"ה "שעברה שנתה נמי הואיל דלא חזיא להקרבה - כיון דאבדה תמות", במקום שהשטמ"ק גרס "שעברה שנתה נמי אף על גב דלא חזיא להקרבה - כיון דאבדה תמות".

נפקא מינה בין הלשונות

לפי הלשון הראשונה נחלקו רש"י ותוס' האם חידושו של ריש לקיש נדחה במסקנת הגמרא. לפי הלשון השניה פשוט כי חידושו של ריש לקיש לא נדחה במסקנת הגמרא, והגמרא אף לא הקשתה עליו כלל.

הרמב"ם פסק כחידושו של ריש לקיש (פסולי המוקדשין פ"ד ה"ז), והשווה ללשון התוספות המצוטט בשטמ"ק מעילה (יא ע"א אות כ): "וצ"ע בתמורה אם שום אמורא פליג על רשב"ל".

בסעיף 'אף על גב' הובא כי יתכן שקיימת נפקא מינה בין שתי הלשונות שכאן במקביל לנפקא מינה הקיימת בין שתי הלשונות שבסימן הקודם. אולם סיימנו בסעיף הנזכר שמסתבר להגיה באופן שהמקשן שבשתי הלשונות שכאן מחזיק בסברת הלשון הראשונה שבסימן הקודם.

סימן ד [כב ע"ב]

הקדמה

סוגייתנו דנה 'היכי דמי אבודה'. ר' אושעיא אמר: 'אפילו אחת בעדרו ואפילו אחת באחת', ור' יוחנן אמר: 'אחורי הדלת'. הגמרא תברר כעת מה פשר הגדרתו של ר' יוחנן.

מסתפקת הגמרא:

לשון ראשונה

איבעיא להו היכי קאמר, אחורי הדלת הוא דליכא דקא חזי לה אבל אבראי דאיכא דחזי לה לא הויא אבודה⁴²⁸, או דילמא אחורי הדלת דאי מהדר אפיה חזי לה הויא אבודה וכל שכן אבראי דלא קחזי לה, תיקו.

לשון שניה

איבעיא להו היכי קאמר אחורי הדלת הוא דהויא אבודה משום דלא קחזי לה אבל נתחלפה בעדר דקא חזי לה לא הויא אבודה דאמרינן⁴²⁹ דלמא מידכר סימנא⁴³⁰ ופליג, או דלמא ה"ק אחורי הדלת הויא אבודה דאע"ג דאי מהדר אפיה חזי לה הויא אבודה וכל שכן אבודה בעדר דלא קא ידע⁴³¹ דהויא אבודה ולא פליגי, תיבעי.

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רמב"ם (הלכות פסולי המוקדשין פ"ד ה"ג). בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק אות ד, שטמ"ק ב סוף אות ג בשם גליון [הגליון כתב 'לשון ראשונה דרש"י', משמע שבגוף הגמרא לפניו הייתה לשון אחת בלבד ורק בדברי רש"י ראה שתי לשונות. וראה בציונים על השטמ"ק שהערנו כי יתכן ואין כאן אלא דברי רב"א].

⁴²⁸ "אבל אבראי... אבודה". בכת"מ: "הויא אביד". יתכן שבמקורו נוסף 'הויא אבידה' לפני 'אבל', וטעה המעתיק מטה"ד: 'הויא אבידה' - 'לא הויא אבידה'.
⁴²⁹ 'דאמר': שא"ל. 'דאמ'": שא"ל. 'דאמרינן': רגמ"ה, שב.
⁴³⁰ 'סימנא' חסר: שא"ל.
⁴³¹ 'דלא קא ידעי לה': שא"ל.

פירוש הלשונות

בלשון הראשונה הגמרא מסתפקת מה דינה של אבודה בשדה לפי שיטת ר' יוחנן. מחד גיסא, בהמה שאבדה בשדה הינה פחות אבודה מאשר בהמה שאבדה אחורי הדלת, שכן בהמה שאבדה בשדה יכולה להיראות על ידי אנשים. מאידך, בהמה שאבדה בשדה הינה יותר אבודה מבהמה שאבדה אחורי הדלת, שכן בהמה שאבדה אחורי הדלת יכול הבעלים להסב פניו ולראותה. במילים אחרות, הגמרא דנה האם הגדרתו של ר' יוחנן 'אחורי הדלת' באה להגביל כי דין אבודה הינו דווקא כגון אחורי הדלת שהבהמה אינה נראית, או שהגדרתו של ר' יוחנן באה לרבות כי אפילו במקרה של 'אחורי הדלת' שהבעלים יכול להסב פניו ולראות את הבהמה הרי דינה כאבודה.

בלשון השניה הגמרא מסתפקת מה דינה של אבודה בעדר לפי שיטת ר' יוחנן. מחד גיסא, בהמה שהתערבה בעדר הינה פחות אבודה מאשר בהמה שאבדה אחורי הדלת, שכן בהמה שהתערבה בעדר נראית על ידי הבעלים, ויתכן שייזכר בסימן מסוים שיש בבהמת החטאת. מאידך, בהמה שהתערבה בעדר הינה יותר אבודה מבהמה שאבדה אחורי הדלת, שכן בהמה שאבדה אחורי הדלת יכול הבעלים להסב פניו ולראותה. במילים אחרות, ר' אושעיא פסק כי בהמה שאבדה בעדר מוגדרת כאבודה, והגמרא דנה האם דברי ר' יוחנן 'אחורי הדלת' באו לחלוק על דברי ר' אושעיא או להוסיף על דברי ר' אושעיא.

נפקא מינה בין הלשונות

בכל אחת מן הלשונות לא התפרש מה הדין במקרה בו הסתפקה הלשון האחרת. אכן, השטמ"ק⁴³² סוף אות ג הביא כי יש מקצת ספרים הגורסים בדברי ר' יוחנן 'אפילו אחורי הדלת', משמע כי ר' יוחנן מודה לדברי ר' אושעיא ובה להוסיף עליהם. כתב השטמ"ק כי לנוסח הלשון השניה בלתי אפשרי לגרוס כן שהרי בלשון זו הגמרא מסתפקת האם ר' יוחנן מודה לדברי ר' אושעיא, ורק לנוסח הלשון הראשונה אפשרי לגרוס כספרים אלו 'אפילו', לפשוט את ספקה של הלשון השניה ולנקוט שר' יוחנן מודה לדברי ר' אושעיא ובה להוסיף עליהם.

הרמב"ם לא הזכיר כלל את ציורו של ר' אושעיא אשר הלשון השניה הסתפקה בו. אכן הביא הרמב"ם (פסולי המוקדשין פ"ד הי"ג) את הציור שהלשון הראשונה הסתפקה בו, וזה לשונו: "היתה בשדה או באגם הרי זו ספק אבודה שמא יש שם אדם רואה אותה בשעת כפרה, לפיכך תמות מספק".

⁴³² בשטמ"ק ב צוינו דברים אלו בשם 'גליון', וראה מה שצויין למעלה בסוף 'מקורות הלשונות'.

סימן ה [כב ע"ב]

הקדמה

רב פפא הסתפק מה דינה של חטאת 'אבודה בכוס'. מבררת הגמרא אליבא דאיזו שיטה דן רב פפא, ומהו הציור שבו הסתפק. בדרך ראשונה הסבירה הגמרא כי רב פפא דן לפי שיטת חכמים המחלקים בין חטאת שנמצאת לפני כפרה ובין חטאת שנמצאת לאחר כפרה, והסתפק מה דינה של חטאת שנמצאת כאשר דם השניה כבר נמצא בכוס ועמוד לזריקה.

בדרך שניה הסבירה הגמרא כי דיונו של רב פפא תקף [אפילו] לשיטת רבי, והספק הינו לגבי חטאת אשר קיבל את דמה בשתי כוסות ואבדה אחת מהן.

מרחיבה הגמרא לבאר את הדרך השניה:

לשון ראשונה

ואליבא דמאן דאמר כוס עושה חבירו דחוי לא תיבעי לך, כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר כוס עושה חבירו שיריים, הני מילי⁴³³ היכא דאיתנהו לתרוייהו דכל היכא דבעי זריק אבל הכא הא אבד⁴³⁴ או דלמא לא שנא, תיקון⁴³⁵.

לשון שניה

ומאי קסבר אי קסבר כוס עושה חבירו דיחוי⁴³⁶ אף על גב דאיתיה ההוא כוס דלא זריק מינה לאמה משתפיד, אלא קסבר כוס עושה חבירו שיריים מי אמרי' כי אמרי' עושה שירים ה"מ כי איתינון לתרוייהו⁴³⁷ אבל אבד⁴³⁸ אחד מהן מהניא ביה אבידה או דלמא לא שנא, תיבעי.

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, שטמ"ק אות כה בשם גליון. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות י'.

⁴³³ 'הני מילי' חסר: פל, 11, מ.

⁴³⁴ 'אבד': 2, מ. 'איבד': פל, 11. "איכ": דפו"ר. 'ליכא': דפו"ח על פי בה"ז.

⁴³⁵ 'תיבעי': רש"י ורגמ"ה.

⁴³⁶ 'דחוי': שא2.

⁴³⁷ 'לתרוייהו': שב [בניב הבבלי].

⁴³⁸ "אבד' חסר: שא1.

פירוש הלשונות

תוכן הסוגיה

קיים נידון האם כוס עושה את חברו 'דחוי' או 'שיריים'. פירוש, כאשר קיבל את דם החטאת ביותר מכוס אחת ועשה את הזריקות מכוס אחת בלבד, יש לדון האם הכוס שלא זרק ממנה הינה דחוי ונשפכת לאמה או שחל עליה דין שיריים ונשפכת על יסוד המזבח. מבהירה הגמרא כי כאשר קיבל את הדם בשתי כוסות ואבדה אחת מהן, אזי דינה של הכוס הנשארת תלוי בדעות הנזכרות: לפי הצד שכוס עושה את חברו דחוי הרי חל דין דחוי על הכוס האבודה, אולם לפי הצד שכוס עושה את חברו שיריים ניתן להסתפק האם חל על הכוס האבודה דין שיריים או שמא דחוי היא.

לסיכום, אם כוס עושה את חברו דחוי וודאי שחל פסול, ואם כוס עושה חברו שיריים יש להסתפק אם חל פסול. על מה חלים פסולים אלו? רש"י מבאר כי הנידון הינו לגבי עצם כשרות החטאת. שכן, אם חל פסול אבוד על אחת מן הכוסות אזי נפסלה החטאת כולה. לעומת זאת, שאר המפרשים (רגמ"ה, שטמ"ק אות כה בשם גליון, גר"א אות ד)⁴³⁹ חולקים על רש"י ומבארים כי הנידון הינו לגבי הכוס האבודה בלבד, האם דינה להדחות ולהשפך לאמה, או שמא חל עליה דין שיריים ונשפכת היא על יסוד המזבח.

החילוקים בין הלשונות

מחלוקת רש"י ושאר המפרשים

הסבירה הגמרא כי לפי הצד שכוס עושה חברו דחוי, וודאי שחל פסול. **בלשון הראשונה** לא הסבירה הגמרא על מה חל הפסול, ולפיכך נחלקו רש"י ושאר המפרשים האם הפסול חל על כל החטאת או על הכוס האבודה בלבד. **בלשון השניה** יש תוספת הסבר שמוכח ממנה כשאר המפרשים ולא כרש"י. וכך נאמר בלשון זו: "אי קסבר כוס עושה חברו דחוי, אף על גב דאיתיה ההוא כוס לא זריק מיניה אלא לאמה משתפק". נראה כי כוונת הסוגיה להשוות דין כוס אבודה לדין כוס נמצאת, ומבהירה הגמרא כי לפי הצד שכוס עושה חברו דחוי, כשם שכאשר הכוס השניה נמצאת לפנינו ולא זרקו ממנה נדחית היא מהקרבה, כמו כן כאשר היא אבודה ולא זרקו ממנה נדחית היא מהקרבה. משמע כי כשם שכאשר הכוס נמצאת ולא זרקו ממנה חל פסול דחוי עליה בלבד, כך גם כאשר הכוס אבודה ולא זרקו ממנה חל פסול דחוי עליה בלבד, כדעת שאר מפרשים החולקים על רש"י.

רגמ"ה לשיטתו הביא את הלשון הראשונה, וכתב אחר כך: "ול"א האי נמי קאמר, אלא דמשני לשון".

סגנון הבאת הסברות

קיים הבדל נוסף בין הלשונות בצורת הבאת הצדדים האם כוס עושה את חברו דחוי או שיריים. **הלשון הראשונה** מביאה 'מאן דאמר כוס עושה חברו דחוי' ו'מאן דאמר כוס עושה חברו שיריים'. **הלשון השניה** מביאה רק 'אי קסבר עושה חברו דחוי' ו'אלא קסבר כוס עושה חברו שיריים'. אכן כנראה גם הלשון השניה מודה שיש בכך מחלוקת תנאים, כמבואר ביומא דף נז ע"ב.

תיקו / תיבעי

כרגיל, הלשון הראשונה נוקטת בניב הבבלי "תיקו", והלשון השניה נוקטת בניב ה'ירושלמי' "תיבעי". מעניין שרש"י ורגמ"ה גרסו בלשון הראשונה 'תיבעי', וכנראה יש כאן השפעה מהלשון השניה⁴⁴⁰.

נפקא מינה בין הלשונות

הרמב"ם פסק כי כוס עושה את חברו דחוי (פסולי המוקדשין פ"ב הכ"א), ולא הביא הרמב"ם את הדין בסוגייתנו מהי ההלכה כאשר הכוס שלא נזרק ממנה הינה אבודה. לפי הלשון השניה ולפי פירוש רוב המפרשים בלשון הראשונה אין חידוש מיוחד לגבי הכוס האבודה אלא דינה להידחות כשם שהיה דינה אם לא היתה אבודה. לפי פירוש רש"י בלשון הראשונה יש חידוש בסוגייתנו שאם הכוס שלא זרקו ממנה

⁴³⁹ בדברי הגליון והגר"א מפורש כי חולקים הם על שיטת רש"י, בדברי רגמ"ה אין הדבר מפורש אולם ניתן להוכיח כן מדבריו כפי שנכתוב בס"ד בהערות על פירוש רגמ"ה.

⁴⁴⁰ כנראה זה טעמו של מעתיק השטמ"ק לדפוס שלא העתיק את תיבת 'תיבעי' כסיום הלשון השניה אלא כהגהה נפרדת בגוף דברי הגמרא שלפנינו. אכן בכתב היד מופיע 'תיבעי' כסיום הלשון השניה.

הינה אבודה אזי נפסלת כל החטאת. מכך שהרמב"ם שתק ולא הזכיר את המקרה שבסוגייתנו משמע לכאורה כי מפרש הוא כשאר המפרשים בסוגייתנו הסוברים כי לא נאמר בסוגייתנו דין חדש.

סימן ו [כב ע"ב - כג ע"א]

הקדמה

נחלקו רבי וחכמים אימתי נוהגת ההלכה שחטאת אבודה מתה. לדעת חכמים ההלכה נוהגת דווקא כאשר נמצאת החטאת לאחר שהתכפרו הבעלים. לדעת רבי ההלכה נוהגת אף כאשר נמצאת החטאת לפני שהתכפרו הבעלים.

הגמרא מקשה שקיימת במשנתנו סתירה האם סוברת המשנה כרבי או כחכמים. ברישא נאמר: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות". הרי שסוברת המשנה כדעת חכמים הסוברים שדין מיתה נוהג רק כאשר נמצאה האבודה לאחר כפרה. לעומת זאת, במציעתא נאמר: "המפריש מעות לחטאת ואבדו והפריש מעות אחרות תחתיהן ולא הספיק ליקח חטאת מהן עד שנמצאות הראשונות, יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". פירוש, אע"פ שהמעות נמצאו לפני שהתכפרו הבעלים יש עליהם דין מיתה [במעות מתבטאת המיתה ב'לכו לים המלח'], וכדי שלא יחול עליהם דין מיתה אמרה המשנה 'יביא מאלו ומאלו חטאת'. הרי שסוברת המשנה כדעת רבי שדין מיתה נוהג גם בחטאת שנמצאה לפני כפרה.

הגמרא נגשת לתרץ את הסתירה:

--- ראה בעמוד הבא ---

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות לשון שניה: בראשונים: תוספות [העתיקו את פירוש רש"י על הלשון השניה, ואין לדעת בבירור איזו לשון הייתה כתובה לפניהם]; בעל הגליון המצוטט בשטמ"ק אות ד [לכאורה, וראה בהערות על השטמ"ק].

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק אות ד.

לשון ראשונה

הניחא לרב הונא אמר רב⁴⁴¹ דאמר רב הונא אמר רב⁴⁴² הכל מודים שאם משך אחת והקריבה⁴⁴³ שהשניה⁴⁴⁴ מתה הא נמי⁴⁴⁵ משכחת לה כגון שמשך אחת מהן והקריב ודברי הכל, אלא לרבי אבא אמר רב דאמר⁴⁴⁶ הכל מודים במתכפר בשאינה אבודה שאבודה מתה על מה נחלקו במתכפר באבודה דרבי סבר מפריש לאיבוד⁴⁴⁷ כאבוד⁴⁴⁸ דמי ורבנן סברי לאו כאבוד דמי רישא סתם לן כרבנן סיפא⁴⁴⁹ סתם לן כרבי, אין רישא רבנן וסיפא רבי⁴⁵⁰.

לשון שניה⁴⁵¹

הניחא לרב הונא אמר רב דאמר⁴⁵² הכל מודים וכו' מתה בין כי נתכפר באבודה ובין שנתכפר בשאינה אבודה ההיא הטאת דפיישא מתה איכא למימר מאי הקריב הקריב לשהיטה מדעתו ואח"כ נמצאת הטאת האבודה ונתכפר בה הראשונה תמות ההיא ראשונה⁴⁵³ דהקריב מדעתו תמות ואיכא למימר אפילו רישא רבי היא, אלא לרבי אבא אמר רב דאמר הכל מודים שאם נתכפר בשאין אבודה דאבודה דפיישא⁴⁵⁴ מתה על מה נחלקו על נתכפר באבודה דרבי סבר מפריש לאבוד⁴⁵⁵ כאבוד דמי ורבנן סברי לאו כאבוד דמי גבי מעות נמי מפריש לאיבוד לאו כאבוד דמי⁴⁵⁶ ואע"ג דהביא מאלו ולא הביא מאלו⁴⁵⁷ מעות דפיישן יפלו לנדבה אלא פשיטא סופא רבי היא דאמר מפריש לאבוד כאבוד דמי רישא רבנן וכו' – וסיפא רבי, אין רישא רבנן וסיפא רבי⁴⁵⁸.

⁴⁴¹ אמר רב' חסר: דפוס.

⁴⁴² דאמר רב הונא אמר רב: דפוס. "דאמ'": פל, 2, [ותואם למשפט המקביל בהמשך הפיסקה]. "דא' רב הונא":

1. חסר: מ.

⁴⁴³ 'משך אחת והקריבה', 'הקריב אחת': מ.

⁴⁴⁴ 'שניה': 1, מ.

⁴⁴⁵ 'הא נמי' חסר: דפוס.

⁴⁴⁶ 'דאמר' חסר: מ [ותואם לגירסתו במשפט המקביל הקודם בתחילת הפיסקה, אך אינו מובן].

⁴⁴⁷ 'לאבוד': 2. כך משמע גם ברש"י ובעי"ז ברגמ"ה.

⁴⁴⁸ 'כאיבוד' דפו"ח כאן ובסמוך. כע"ז בפל, אך שם האות י כתובה בצורה מוזרה ויתכן שמדובר בהוספה או בניסיון

מחיקה.

⁴⁴⁹ 'וסיפא': 1, מ.

⁴⁵⁰ "אין... רבי": חסר בדפוס, כנראה בטה"ד.

⁴⁵¹ בגוף הסימן נביא כי הלשון השניה נראית חסירה ולפני רש"י הייתה קיימת בנוסח מלא.

⁴⁵² 'דאמר' חסר: שב.

⁴⁵³ 'תמות ההיא ראשונה' נשמט בשב בטעות הדומות.

⁴⁵⁴ 'דפרשה': א2 [בטעות].

⁴⁵⁵ 'לאיבוד': שא2 [כאן ובסמוך]. 'לאבודה': שב.

⁴⁵⁶ 'לאו כאבוד דמי' חסר: שא1. 'גבי... דמי' חסר: שב [אולי בטה"ד]. הנוסח המלא על פי שא2 וכן משמע ברש"י.

⁴⁵⁷ 'מאלו' חסר: שא2.

⁴⁵⁸ כך מסתבר להשלים.

פירוש הלשונות דעות רב הונא ור' אבא

מצטטת הסוגיה שתי שיטות המגבילות את מחלוקתם של רבי וחכמים.

רב הונא ור' אבא חידשו כי דברי חכמים נאמרו רק באופן מסויים וישנם אופנים אחרים שבהם מודים חכמים כי אף אם נמצאת החטאת לפני כפרה חל דין 'חטאת המתה'. לשיטת רב הונא חכמים מודים כי:

[א]. אם הבעלים לא נמלך בבית דין, הרי דין החטאת הנותרת למיתה בין אם היא החטאת הראשונה ובין אם היא החטאת השניה.

[ב]. אם נותרה החטאת האבודה הרי דינה למיתה, ודברי חכמים – שהחטאת רועה - נאמרו רק באופן שקרבה החטאת האבודה ונותרה החטאת שאינה אבודה. ר' אבא אינו מסכים לכלול הראשון של רב הונא לגבי בעלים שלא נמלך, אולם מסכים הוא לכלול השני של רב הונא כי אם החטאת האבודה עצמה נותרה מודים חכמים שדינה למיתה⁴⁵⁹.

ביאור המשנה לפי שתי הלשונות

סוגייתנו מבהירה כי לשיטת רב הונא ניתן ליישב את הסתירה בין הרישא למציעתא, אולם לשיטת ר' אבא אין דרך ליישב, ובעל כורחנו ננקוט כי אכן הרישא הינה כדעת חכמים והמציעתא הינה כדעת רבי.

קיים חילוק בין הלשונות לאיזה חלק מהמשנה מתייחסת הגמרא בתירוצה. **בלשון הראשונה** הגמרא אומרת כי לשיטת רב הונא יש ליישב את המציעתא כדעתם של חכמים, ולכן אין סתירה, אך לשיטתו של ר' אבא נפל התירוץ. **הלשון השניה** מסכימה לכל האמור בלשון הראשונה, אולם מוסיפה הלשון השניה כי לשיטתו של רב הונא יש ליישב גם את הרישא כדעתו של רבי, וממילא אין כלל סתירה במשנה. שכן, בין הרישא ובין המציעתא ניתנות להתפרש בין כדעת רבי ובין כדעת חכמים. אמנם לשיטת ר' אבא נפל כל התירוץ, ובעל כרחינו נאמר כי יש במשנה סתירה, הרישא כדעת חכמים והמציעתא כדעת רבי.

נפרט יותר. התירוץ שבלשון **הראשונה** עוסק במציעתא שנאמר בה: "המפריש מעות לחטאת ואבדו והפריש מעות אחרות תחתיהן ולא הספיק ליקח חטאת מהן עד שנמצאו הראשונות, יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". משמעות הדברים הינה שאם יביא רק מאחד מצבורי המעות הרי חברו ילך לים המלח. מכך מובן כי בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה הרי דין הנותרת למיתה אע"פ שהאבודה נמצאה לפני שהתכפרו הבעלים, והרי זה לכאורה כדעת רבי ולא כדעת חכמים. דוחה הגמרא כי לשיטת רב הונא ניתן לתרץ שמדובר באדם שלא נמלך בבית דין, ולכן מודים חכמים שחל דין 'חטאת המתה' על המעות שאינן קרבות, אפילו אם האבודות נמצאו לפני שהתכפרו הבעלים, ולפיכך נפסק דינו שיביא מאלו ומאלו וכך לא יזדקק להוליך את אחד מצבורי המעות לים המלח. הדחיה הינה רק לפי שיטת רב הונא, אולם לפי שיטת ר' אבא בכל מקרה שהחטאת האבודה נמצאת לפני כפרה סוברים חכמים שאם התכפר באבודה דין החטאת שאינה אבודה לרעה, ואין אופן שידו בו חכמים כי על כל אחת מן החטאות יכול לחול דין חטאת המתה.

הלשון השניה מסכימה לכל האמור. אכן, התירוץ שבלשון השניה עוסק גם ברישא של המשנה שנאמר בה: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות", ובפשטות מפורש כאן כדעת חכמים הסוברים כי דין מיתה הינו דווקא כאשר החטאת נמצאת לאחר שכפרו הבעלים. דוחה התרצן כי ניתן לפרש תיבת 'הקריב' על מי שהקריב לשחיטה ועדיין לא שחט, ואזי נידון

⁴⁵⁹ רב הונא חידש אף הגבלה בדעת רבי: אם נותרה החטאת שאינה אבודה הרי דינה לרעה, ודברי רבי – שהחטאת תמות - נאמרו רק באופן שקרבה החטאת שאינה אבודה ונותרה החטאת האבודה. מאחר שצמצם רב הונא את מחלוקת התנאים באמרו שחכמים מודים לרבי ורבי מודה לחכמים עד שאין חטאת מסויימת שיחלקו בה התנאים, מסביר הוא שהמחלוקת הינה האם קיימת חובה להעדיף להקריב דווקא את החטאת האבודה ובכך להציל את החטאת הנותרת ממיתה.

ר' אבא חולק על הגבלתו של רב הונא ונוקט הוא כי לדעת רבי יש דין מיתה אף כאשר נותרה החטאת שאינה אבודה וסובר רבי 'מפריש לאבוד כאבוד דמי'.

הבעלים כ'אינו נמלך' ולשיטת רב הונא יהיה דין החטאת למיתה לכולי עלמא – בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה⁴⁶⁰.

חילופי נוסח בין מקורות הלשון השניה

הזכרנו כי בלשון השניה נאמר שלדעת רב הונא יש ליישב גם את חלקה הראשון של המשנה וגם את חלקה השני בין לפי דעת חכמים ובין לפי דעת רבי, ובנוסף נאמר בלשון השניה כי לפי שיטת ר' אבא בטל התירוץ לחלקה הראשון של המשנה ואף בטל התירוץ לחלקה השני של המשנה.

פירשנו את הלשון השניה על פי המבואר ברש"י. אמנם בנוסח שטמ"ק ובפירוש הרגמ"ה לא מצאנו את הדברים בשלימותם. במקורות אלו של הלשון השניה נאמר כי לפי שיטת רב הונא יש ליישב את חלקה הראשון של המשנה כדעת רבי, ואחר כך נאמר כי לפי שיטת ר' אבא אין אפשרות ליישב את חלקה השני של המשנה כדעת חכמים אלא כדעת רבי. לכאורה נראה לומר כי נוסח מקורות אלו מקוטע וכונתו כפי פירוש רש"י. אמנם, בפירוש רגמ"ה על דברי הגמרא 'הניחא לרב הונא' כתב: "סיפא דדייקין ילכו לים המלח אתיא כרבי". משמע כי הלשון השניה לא באה כלל לתרץ את חלקה השני של המשנה. לפירושו תמוה המשך הסוגיה המקשה על ר' אבא מכך שלשיטתו אין יישוב לחלקה השני של המשנה.

נפקא מינה בין הלשונות

בלשון השניה התחדש חידוש גדול בשיטת רב הונא שבעלים אשר הקריב לשחיטה ולבסוף לא שחט מוגדר הוא כ'אינו נמלך', ואזי לכולי עלמא יחול דין מיתה על החטאת הנותרת בין אם נותרה החטאת האבודה ובין אם נותרה החטאת שאינה אבודה.

הרמב"ם פסק כרב הונא (פסוה"מ פ"ד ה"ג, פירוש המשנה מהדו"ב כאן)⁴⁶¹, ולא הזכיר את חידושה של הלשון השניה.

⁴⁶⁰ לשון המשנה הינה "ואחר כך נמצאת הראשונה תמות", כאשר הפיסוק המקובל והפשוט הינו "ואחר כך נמצאת הראשונה, תמות". מדברי רש"י נראה כי אף התרצן שבלשון השניה מפסק כן, אלא שמפרש את התיבה 'תמות' אודות החטאת שתוותר לבסוף, הראשונה או השניה. לעומת זאת, מנוסח הלשון השניה שברגמ"ה ובשטמ"ק מוכח כי התרצן שבלשון השניה מפסק "ואחר כך נמצאת, הראשונה תמות", ומפרש הוא כי 'הראשונה' הינה דווקא החטאת שאינה אבודה, שאפילו אם היא הנותרת חל עליה דין מיתה מחמת שלא נמלך. על שני הפירושים יש להקשות מהציר השני שברישא: "המפריש מעות לחטאתו ואבדו והקריב חטאת תחתיהם ואחר כך נמצאו המעות, יוליכם לים המלח". בציר זה וודאי נשנה דין המיתה דווקא כלפי החטאת האבודה [- המעות האבודים], ואין אפשרות לפרש כאן כפירושים הנזכרים, וצ"ע.

⁴⁶¹ שלא כמהדו"ק שפסק בה כר' אבא.

סימך ז [כג ע"ב]

הקדמה

רב הונא ור' אבא חידשו הגבלות שונות לשיטתם של חכמים בדיני חטאת אבודה, הגמרא תברר האם ניתן להוכיח ממשנתנו שלא כדבריהם של רב הונא ור' אבא:

תנן המפריש חטאת ואבדה והקריב⁴⁶² אחרת תחתיה תמות.

לשון ראשונה

טעמא דמשום⁴⁶³ דהקריב⁴⁶⁴ הא לא הקריב⁴⁶⁵ תרעה לא שנא מתכפר באבודה⁴⁶⁶ לא שנא מתכפר בשאינה אבודה לא שנא משך ולא שנא לא משך, תיובתא דתרוייהו. מילתא דפסיקא ליה⁴⁶⁷ קתני מילתא דלא פסיקא⁴⁶⁸ ליה לא קתני.

לשון שניה

הא נמצאת מעיקרא רועה. הניחא אי הקריב אבודה דשאיין אבודה רועה אלא אי הקריב שאיין אבודה ונשתיירה האבודה אמאי רועה, קסבר כי קתני דהקריב אבודה⁴⁶⁹ דשאיין אבודה רועה. אי הכי מאי איריא תני⁴⁷⁰ הקריב ואח"כ נמצאת [ו]מתה⁴⁷¹ ניתני נמצאת מעיקרא, ההיא דלא פסיקא ליה לא תני הקריב ואח"כ נמצאת דפסיקא ליה תני.

מקורות הלשוניות

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק אות ג.

⁴⁶² 'והקריב' חסר בדפוס ותיקנו בדפוס"ח על פי בה"ז.

⁴⁶³ 'דמשום' חסר: דפוס. 'משום': ו1. נוסח הדפוס או 11 מצויים בש"ס, ואילו נוסח שאר כתבי היד 'טעמא דמשום' נמצא לפנינו רק בב"ב יח ע"א. בפל הנוסח הראשון היה 'משום' ונוסף ד בין השיטין, יתכן שהמקן טעה והתכוון לתקן את התיבה הבאה בכתב היד שחסירה בה ד.

⁴⁶⁴ 'דהקריבה': ו1. 'דקריבה': דפוס. 'הקריבה' פל [וראה הערה קודמת]. 'דהקריב': ו2, מ.

⁴⁶⁵ 'הקריבה': דפוס, פל.

⁴⁶⁶ 'באבודה... מתכפר'. "ולא שנא שאינו מתכפר": מ, ונראה מוטעה.

⁴⁶⁷ 'ליה' חסר: מ, [וכן בסמוך].

⁴⁶⁸ 'דפסיקא... דלא פסיקא': על פי רש"י והדפוס. ברגמ"ה ובכתבי היד: 'דפשיטא... דלא פשיטא'. מחד גיסא נראה אפשרי שנוסח רש"י והדפוס הינם השפעה מהלשון השניה. מאידך, הביטוי המתאים יותר הינו 'פסיקא' ולא 'פשיטא', ראה עירובין יח ע"א ונדה סט ע"ב. החילוף הנוכחי קיים בצורה זהה בכל המקורות המקבילים בסימן הבא, מלבד רגמ"ה שלא העתיק שם את לשון הגמרא והותיר לנו לשער שכנראה גרס אף שם כגירסת כתבי היד 'פשיטא'.

⁴⁶⁹ 'האבודה': שא1.

⁴⁷⁰ 'דתני': שב.

⁴⁷¹ התיקון בגליון כת"י שטמ"ק ב.

פירוש הלשוניות

פירוש הסוגיה

שנינו במשנתנו: "המפריש חטאת ואבדה והקריב אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה תמות". מדייקת הגמרא שאם נמצאה הראשונה לפני שהקריב חטאת אחרת לא חל בשום אופן דין מיתה, והרי זו הוכחה כי דברי חכמים נאמרו בכל אופן, שלא כדעותיהם של רב הונא ור' אבא. דוחה הגמרא כי אפשר להשאר בדעה שיש אופנים שבהם מודים חכמים כי חל דין מיתה אף אם נמצאה החטאת לפני כפרה, ומה שנקטה המשנה דוגמה שהחטאת נמצאת לאחר כפרה, הרי זה כדי לבחור דוגמה שבה אין חילוקים בין האופנים השונים אלא בכל אופן דין החטאת למיתה. ולא רצתה המשנה לנקוט דוגמה שהחטאת נמצאת לפני כפרה, מפני שבדוגמה זו הייתה צריכה המשנה לחלק בין אופנים שונים כפי שחידשו רב הונא ור' אבא.

ההבדל בין הלשוניות

בלשון הראשונה הובאו הקושיה והתירוץ בין על כללו של רב הונא לגבי בעלים שאינו נמלך ובין על כללם של רב הונא ור' אבא לגבי החטאת האבודה עצמה. **בלשון השניה** הובאו הקושיה והתירוץ רק על הכלל השני לגבי החטאת האבודה עצמה. נראה כי הלשון השניה עשתה כן בכונה תחילה. שכן, ביחס לכלל השני הקושיה חזקה והתירוץ דחוק, ולעומת זאת ביחס לכלל הראשון התירוץ פשוט ומרווח ואפשר מראש לוותר על עצם הקושיה.

נבאר דברינו. הכלל הראשון שחידש רב הונא [ולא הסכים עמו ר' אבא] הינו כי חכמים מודים באופן שהבעלים לא נמלך. אין שום דוחק בתירוץ הטוען כי המשנה דיברה בציור שהבעלים כן נמלך. לעומת זאת, הכלל השני [שמוסכם על רב הונא ור' אבא] הינו כי באופן שנותרה החטאת האבודה מודים חכמים שחל דין מיתה ונחלקו רק באופן שנותרה החטאת שאינה אבודה. בפשטות, משנתנו מדברת על החטאת האבודה עצמה, ובכל זאת נקטה המשנה דוגמה שהחטאת האבודה נמצאה לאחר כפרה. כדי ליישב את הכלל השני דחק התרצן שנקטה המשנה דוגמה של חטאת שנמצאה לאחר כפרה משום שבדוגמה זו תמיד החטאת הנותרת היא החטאת האבודה אך הוא הדין אם נמצאה האבודה לפני שהתכפר הבעלים בחטאת אחרת. התירוץ הינו דחוק ומחמת כן ראתה הגמרא צורך להציע את העניין לפנינו כקושיה ותירוץ.

הסברנו את הלשון השניה לפי הנוסח המצוטט בשטמ"ק אות ג ובפירוש רגמ"ה. רגמ"ה עצמו פירש כי בלשון השניה הקושיה הינה על ר' אבא, ונראה כי כוונתו כדברינו שהקושיה הינה על עצם הכלל השני הטוען כי חכמים מודים באופן שנותרה החטאת האבודה. הכלל השני תקף בין לשיטת רב הונא ובין לשיטת ר' אבא, ונקט רגמ"ה בשמו של ר' אבא מפני שדבריו בעניין יותר מפורשים.

בפירוש רש"י נראה לכאורה שגרס באופן שונה, שכן כתב רש"י: "ל"א... והיינו הך אלא שלשון ירושלמי הוא". משמע כי הלשון השניה זהה בתוכנה ללשון הראשונה וכוללת קושיה אף על חילוקו הראשון של רב הונא. ואכן, רבינו הגר"א [שלא היו לפניו דברי רגמ"ה וגירסת השטמ"ק] שיחזר את הלשון השניה על פי פירוש רש"י, וגרס בקושיית הגמרא: "הניחא דקריב אבודה שאינה אבודה תרעה דמפריש לאיבוד לאו כאיבוד דמי, אלא אי קריב שאינה אבודה מתה, ולרב הונא הניחא אי נמלך בבית דין אלא אי משך מדעתו השניה מתה". אמנם, אחרי שיש בידינו את גירסת הלשון השניה על פי רגמ"ה והשטמ"ק ניתן לחילופין לשער כי באמת גם לגירסת רש"י קיים הפרש שבין הלשוניות, וכוונת רש"י הינה לומר שפירוש שתי הלשוניות דומה אך לא ממש שווה.

נפקא מינה בין הלשוניות

נראה כי אין כלל נפקא מינה לדינא בין הלשוניות.

סימן ה [כג ע"ב]

הקדמה

הסוגיה ממשיכה בנסיון להביא ראיה נגד חילוקיהם של רב הונא ור' אבא. כעת תקשה הגמרא מהמציעתא ששינו בה מספר פעמים 'יביא מאלו ומאלו'.

ואלו דברי הגמרא:

תנן המפריש מעות להטאת ואבדו והפריש אחרים תחתייהם ואחר כך נמצאו המעות⁴⁷² יביא מאלו ומאלו הטאת והשאר יפלו לנדבה.

לשון ראשונה

טעמא דמתכפר מאלו ומאלו הא מאחד⁴⁷³ יוליכם לים המלח לא שנא מתכפר באבודה ולא שנא מתכפר בשאינה אבודה ולא שנא משך ולא שנא לא משך תיובתא דתרוייהו, הכא⁴⁷⁴ נמי מילתא דפסיקא ליה קתני ומילתא דלא פסיקא⁴⁷⁵ ליה לא קתני.

לשון שניה

הניחא דאם⁴⁷⁶ הביא משאין אבודין דאבודין ילכו לים המלח אלא אם הביא מאבודין שאין אבודין אמאי ילכו לים המלח קסבר ר' אבא כי קתני בהביא משאין אבודין דאבודין ילכו לים המלח. אי הכי מאי איריא דתני יביא מאלו ומאלו דהשאר⁴⁷⁷ יפלו לנדבה ניתני הביא מעות האבודין דשאין אבודין יפלו לנדבה וכ"ש הביא מאלו ומאלו ההוא דפסיקא ליה [קתני]⁴⁷⁸ וכו'.

מקורות הלשוניות

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, תוס', גליון רש"י (שטמ"ק אות טז). בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות ו.

⁴⁷² "ואח"כ נמצאו המעות". "ולא הספיק ליקח בהן חטאת עד שנמצאו הראשונות": מ [כמו במשנה].
⁴⁷³ 'מאחד'. בכתבי היד לא ברור ההבדל בין דל"ת לר"י ש ונראה שכתוב כאן 'מאחר', אולם וודאי נכונה גירסת הדפוס 'מאחד'.
⁴⁷⁴ 'הא': מ.
⁴⁷⁵ ראה הערה 468.
⁴⁷⁶ 'אם': שב. באמת ליתא בש"ס הביטוי 'הניחא ד...!'. הביטוי 'הניחא' בין כה אינו רווח במשמעות הנוכחית, וכמעט תמיד מופיע ביחס לשיטה מסויימת: 'הניחא לפלוני', 'הניחא למ"ד...', 'הניחא אי סבר...!'. כאן לכאורה היה מתאים יותר הביטוי 'בשלמא', אם כי אחרי הביטוי 'בשלמא' רגיל להופיע טעם והסבר וכאן אין הגמרא מסבירה מאומה.
⁴⁷⁷ 'והשאר': שב [כמו במשנה].
⁴⁷⁸ שב.

פירוש הלשונות פירוש דברי הגמרא

משנתנו מציירת מספר אופנים שנמצאים ביד הבעלים דמיהן של שתי חטאות על ידי שאבדה אחת מהן והפרישו שניה במקומה. [דמי חטאת היינו כגון שהפריש בהמה ונעשית בעלת מום ופדה אותה או כשהפריש מעות]. בכל האופנים פוסקת המשנה: "יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה". מדייקת הגמרא כי אם הביא רק מאחד מן ציבורי המעות הרי חל על השני דין מיתה וילך לים המלח. הדיוק מראה שלא כדבריהם של רב הונא ור' אבא הנוקטים [אליבא דרבנן] כי קיימים אופנים שבהם לא חל דין מיתה על דמי החטאת הנותרים אלא יפלו לנדבה⁴⁷⁹.

מתרצת הגמרא כי המשנה נקטה 'יביא מאלו ומאלו' משום שבדוגמה זו אין חילוק בין אופן לאופן אלא בכל אופן לא חל דין מיתה. מה שאין כן אם היתה המשנה נוקטת שיביא רק מאחד מציבורי המעות הרי הייתה צריכה לחלק באלו אופנים חל דין מיתה ובאלו אופנים לא חל דין מיתה.

ההבדל בין הלשונות

קיים הבדל בין שתי הלשונות הנוכחיות בדומה להבדל שהובא בסימן הקודם בין שתי הלשונות. הלשון הראשונה מציגה את הקושיה בין על דברי רב הונא ובין על דברי ר' אבא. הלשון השניה מציגה את הקושיה רק על החילוק בין נותרה האבודה לבין נותרה החטאת שאינה אבודה, ובתירוץ של הלשון השניה מפורש כי הקושיה הייתה על ר' אבא. נראה כי הלשון השניה עשתה כן בכוונה תחילה. שכן, ביחס לדברי רב הונא התירוץ פשוט שיתכן להסביר כי משנתנו דיברה באופן שהבעלים לא נמלך ולכן הדין הוא 'יביא מאלו ומאלו' ולולי זאת יחול דין מיתה על המעות הנותרות ויצטרך להוליך לים המלח, ולא ראתה הלשון השניה צורך להציג את העניין כקושיה ותירוץ. מה שאין כן ביחס לדברי ר' אבא הקושיה חזקה מאד, שהרי לשיטתנו לעולם אין הדין האמיתי 'יביא מאלו ומאלו' אלא יכול הבעלים להביא רק מן האבודה ודמי החטאת שאינה אבודה יפלו לנדבה. רק בדוחק גדול תירצה הגמרא שהמשנה נקטה 'יביא מאלו ומאלו' משום שזה אופן שבו תמיד יפלו המעות הנותרים לנדבה. התירוץ דחוק עד כדי כך שהסוגיה בעמוד א לא הסכימה לקבלו [כפי שהעירו תוס'], ומחמת כן היה צורך אף ללשון השניה להציג את העניין כקושיה ותירוץ.

יתר על כן. המקשן שבלשון הראשונה סבור כי החלק השני שבמשנתנו מוכיח כי בכל אופן דין החטאת הנותרת למיתה, ומחמת כן הקשה בין על רב הונא ובין על ר' אבא. יש לתמוה על סגנון הקושיה, שהלא אם אכן כך משמע מהמשנה, הרי גם ללא דברי רב הונא ור' אבא ניתן להקשות מן הרישא של משנתנו עצמה אשר משמע בה כי יש אופנים שבהם דין החטאת הנותרת לרעה, [וזו קושיית הגמרא בסוגיה הקודמת]. לפיכך הקשתה הלשון השניה רק על דברי ר' אבא, וכוונת המקשן הינה להוכיח כרב הונא ולא כר' אבא. עניין זה עצמו הוא המבואר בסוגיה הקודמת: 'הניחא לרב הונא...!', אלא שתירוץ הגמרא כאן שונה כפי שכתבו תוס'.

נפקא מינה בין הלשונות

נראה כי אין כלל נפקא מינה לדינא בין הלשונות.

⁴⁷⁹ הקושיה הנוכחית הפוכה מקושיית הגמרא הקודמת: בקושיה הקודמת רצתה הגמרא להוכיח כי לשיטת חכמים אם נמצאת החטאת או דמיה לפני כפרה אזי בכל אופן לא חל דין מיתה, בקושיה הנוכחית רוצה הגמרא להוכיח כי אם נמצאת החטאת או דמיה לפני כפרה אזי בכל אופן חל דין מיתה.

סימן ט [כג ע"ב]

הקדמה

חידש ר' אמי: "המפריש שני ציבורי מעות לאחריות מתכפר באחד מהן ושני יפלו לנדבה". הגמרא תדון כעת לפי איזו שיטה הוצרך ר' אמי לחדש את חידושו.

ואלו דברי הגמרא:

אליבא דמאן:

לשון ראשונה

אילימא אליבא⁴⁸⁰ דרבי פשיטא דיפלו לנדבה⁴⁸¹ ע"כ לא קאמר רבי⁴⁸² אלא במפריש לאבוד אבל לאחריות⁴⁸³ מודה, ואלא אליבא דרבנן פשיטא⁴⁸⁴ דיפלו לנדבה קל וחומר השתא מפריש לאיבוד אמור רבנן לאו כאיבוד דמי לאחריות⁴⁸⁵ מיבעיא.

לשון שניה

אילימא אליבא דרבנן [השתא]⁴⁸⁶ יש לומר אבודה בשעת הפרשה רועה שני צבורי מעות לא כ"ש, ואלא לרבי ע"כ לא קאמר רבי אלא אבודה בשעת הפרשה אבל שני צבורי מעות לא.

ואלא⁴⁸⁷ אליבא דרבי שמעון איצטריכא ליה מהו דתימא לית ליה לרבי שמעון נדבה⁴⁸⁸ קא משמע לן דאית ליה נדבה.

מקורות הלשוניות

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: תוס'. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות ח.

⁴⁸⁰ 'אליבא' חסר: 1ו, מ [כנראה מחמת הדמיון 'אילימא' – 'אליבא'].

⁴⁸¹ 'לנדבה'. 'דמיו': מ.

⁴⁸² 'רבי' חסר: מ.

⁴⁸³ 'לאחריות'. 'במפריש לאחריות': מ.

⁴⁸⁴ נוסף 'ליה': דפוס.

⁴⁸⁵ 'לאחריות'. 'מפריש לאחריות': מ.

⁴⁸⁶ תיקון הדפוס.

⁴⁸⁷ 'אלא': מ, וכן מסתבר.

⁴⁸⁸ "לית ליה לר"ש נדבה". "לית ליה נדבה לר"ש": פל וכע"ז 1ו. "לית ליה לר"ש": 2ו. "לר"ש לית ליה נדבה": מ.

פירוש הלשונות

פירוש שתי הלשונות שווה. הגמרא טוענת כי דברי ר' אמי מובנים מאליהם בין לשיטת חכמים ובין לשיטת רבי ואין צורך לאמרם. לפיכך מסיקה הגמרא כי דברי ר' אמי הוצרכו לפי שיטת ר' שמעון הסובר שבאופנים רבים דין החטאת הנותרת למיתה ולא לרעה, ובכל זאת מודה הוא כי במפריש שני ציבורי מעות לאחריות הרי דין המעות הנותרים שיפלו לנדבה.

לענין עצם הנידון בסוגייתנו אין בין שתי הלשונות אלא חילוף סדר האם להקדים לדון בדברי חכמים או בדברי רבי, ובסמוך תתבאר הנפקא מינה בין הלשונות.

יש לציין כי בפירוש רגמ"ה מוצגים חלקי הסוגיה בסדר שונה. בתחילה מובא הדיון בדברי חכמים בנוסח הלשון הראשונה, אחר כך מובא הדיון בדברי חכמים בנוסח הלשון השניה, ולבסוף מובא הדיון בדברי רבי בנוסח הלשון הראשונה. נוסח הלשון השניה לגבי הדיון בדברי רבי אינו מוזכר כלל, ויתכן כי רגמ"ה גרסו אלא שלא ראה צורך לפרשו.

נפקא מינה בין הלשונות

קיים הבדל משמעותי בין הלשונות כיצד לצטט את דבריהם של חכמים ורבי. **בלשון הראשונה** מוזכר שנחלקו חכמים ורבי לגבי 'מפריש לאיבוד', **בלשון השניה** מוזכר כי נחלקו חכמים ורבי לגבי 'אבודה בשעת הפרשה'. בסוגיה הקודמת הובא כי לדעת ר' אבא מחלוקתם של חכמים ורבי היא לגבי 'מפריש לאיבוד', ואף שיטת רב הונא דומה לכך, וסוברים ר' אבא ורב הונא כי אם נותרה החטאת שהייתה 'אבודה בשעת הפרשה' הרי לכולי עלמא דינה למיתה. תוס' לעיל (כב ע"ב ד"ה אפי') כתבו כי ישנן סוגיות אחרות בש"ס החולקות על דברי ר' אבא וסוברים שחכמים מקילים אף בחטאת 'אבודה בשעת הפרשה'. שינוי הניסוח שבין הלשונות מהווה מחלוקת הלכתית האם סוגייתנו סוברת כר' אבא או חולקת על דבריו.

שינוי הניסוח העקרוני שבין שתי הלשונות מושך אחריו חילוף סגנון בתיאור המקרה הנידון בסוגיה: **בלשון הראשונה** הוזכר כי פשוט שחכמים ורבי סוברים את דינו של ר' אמי באחריות, **בלשון השניה** הוזכר כי פשוט שחכמים ורבי סוברים את דינו של ר' אמי בשני ציבורי מעות. 'אחריות' הינו גדר הדין ואילו 'שני ציבורי מעות' הינו ציור המציאות. נראה לבאר כי הלשון הראשונה שהזכירה גדר *דין* של 'מפריש לאיבוד' הקבילה לכך *גדר דין* של 'אחריות', וכניגוד לכך, הלשון השניה שהזכירה *ציור* של 'אבודה בשעת הפרשה' הקבילה לכך *ציור* של 'שני ציבורי מעות'.

המשך הסוגיה

בעמוד הבא קיימים מספר חילופי נוסחאות השייכים לענייננו וממשיכים את המחלוקת שבין הלשונות:

- בדיון בדברי ר' הושעיא הלשון הראשונה מזכירה כי דברי חכמים נאמרו לגבי 'מפריש לאיבוד' והלשון השניה מזכירה כי דברי חכמים נאמרו לגבי 'אבודה בשעת הפרשה'. אף חילוף הסגנון 'באחריות' / 'בשני ציבורי מעות' ממשיך באופן מקביל: 'באחריות' / 'שתי חטאות לאחריות'⁴⁸⁹.
- בראיה משעירי יום הכיפורים ממשיך חילוף הסגנון בין הלשונות 'באחריות' / 'שתי חטאות לאחריות'⁴⁹⁰.
- בדחיית הראיה מוסיף השטמ"ק (אות י) תיבות המתאימות רק ללשון הראשונה: "והויה לה כמפריש לאיבוד וכל המפריש לאבוד כאבוד דמי".

לסיום יש להפנות לברייתא של רב שימי בר זירי בעמוד הבא ולסוגיה שעליה המשתמשות בביטוי 'אב[ו]דה בשעת כפרה' ולכאורה משמע מכך דלא כר' אבא. וראה עוד בסימן הבא סעיף 'הלשונות ברש"י' השייך לענייננו.

⁴⁸⁹ מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס וכל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשונות: בראשונים: שטמ"ק אות ב ואות ד. [השטמ"ק פיצל את הלשון השניה לשני חלקים, אך נראה כי הכל המשכו של עניין אחד].

⁴⁹⁰ מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: תוס', שטמ"ק אות ח בשם תוס' חיצונית וגליון. מקורות לשתי הלשונות: שטמ"ק אות ט בשם ס"י.

סימן י [כד ע"א]

הקדמה

דעת ר' הושעיא לגבי המפריש שתי חטאות לאחריות שהאחת תקרב וחברתה תרעה, אפילו לשיטת רבי המחמיר בעניין חטאת אבודה. הגמרא תברר האם ניתן להוכיח כנגד דברי ר' הושעיא.

ואלו דברי הגמרא:

תנן⁴⁹¹ המפריש חטאת והרי היא בעלת מום מוכרה ומביא אחרת תחתיה⁴⁹² ר"א ברבי שמעון אומר אם קרבה שניה קודם שנשחטה ראשונה תמות שכבר כיפרו בעלים⁴⁹³.

לשון ראשונה

קא סלקא דעתך דרבי אלעזר ברבי שמעון כרבי סבירא ליה ואפילו באחריות נמי, לא⁴⁹⁴ דלמא ר"א ברבי שמעון כאבוה סבירא ליה⁴⁹⁵ דאמר חמש חטאות מתות.

לשון שניה

והא הכא דליכא למימר מצוה בראשון⁴⁹⁶ דראשונה בעלת מום היא וקתני תמות אלמא קדושת דמים נדחית מאי לאו אפילו רבי סבר לה כי הא לא ר' אלעזר בר' שמעון סבר לה כאבוה.

מקורות הלשונית

מקורות לשון ראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י [לכאורה]. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה; שטמ"ק אות ו.

⁴⁹¹ לנוסח רגמ"ה מופיעה ראייה זאת לפני הראיה הקודמת, וכן כתב השטמ"ק בשם ספרי היד.

⁴⁹² 'תחתיה'. 'בדמיה': פל, 21, מ. בו1 כתוב בתחילת המשפט 'המפריש חטאת בדמיה', וברור שיש כאן הגהת 'בדמיה' שהשתרבה שלא במקומה.

⁴⁹³ 'בעלים'. בדפוס: 'בעליה'.

⁴⁹⁴ בכתבי היד נוספה כאן תיבה: פל ומ - "א", 11 - "או", 21 - "אמ". נראה שהוא קיצור של "אמרי", ואם כן יש לפסק ולפרש כך: "ואפילו באחריות נמי לא [- לא רועה]. אמרי דילמא...". לנוסח שלפנינו נראה לפסק ולפרש כך: "ואפילו באחריות נמי [- מתה]. לא דילמא...". מפירוש רש"י ורגמ"ה נראה כי גרסו בשאלה כפיוסוק האחרון "ואפילו באחריות נמי", ללא תיבת 'לא'. ומלשונו של רגמ"ה נראה כי היה לו נוסח שונה בתירוץ: "ואפילו באחריות נמי. אמר לך לא, דלמא...".

⁴⁹⁵ 'ליה' חסר: מ.

⁴⁹⁶ 'בראשון'. 'משום': שא1. נוסח זה אינו מובן ואפשר לגרוס 'בראשון משום'.

פירוש הלשונות

פירוש הסוגיה

הגמרא מקשה על ר' הושעיא מברייטא שהובאו בה דברי ר' אלעזר בן ר' שמעון, וזה לשון הברייטא: "המפריש חטאת והרי היא בעלת מום מוכרה ומביא אחרת תחתיה, ר"א בר"ש אומר אם קרבה שניה קודם שנשחטה ראשונה תמות שכבר כיפרו בעליה". דברי ר' אלעזר בן ר' שמעון חולקים בוודאי על דברי ר' הושעיא, שכן אם יש דין מיתה בציורו של ר"א בר"ש שהחטאת הראשונה התחללה על השניה וודאי שיש דין מיתה גם בציורו של ר' הושעיא ששתי החטאות ראויות להקרבה. בתחילה סברה הגמרא כי דברי ר' אלעזר בן ר' שמעון נאמרו לפי שיטת רבי ולפיכך הקשתה מדבריו על דברי ר' הושעיא שגם הם נאמרו לפי שיטת רבי. דוחה הגמרא כי דברי ר"א בר"ש נאמרו לפי שיטת ר' שמעון ולא לפי שיטת רבי, ובטלה הקושיה על דברי ר' הושעיא שנאמרו לפי שיטת רבי.

הבדלים בין הלשונות

עצם פירוש הקושיה והתירוץ שווה בשתי הלשונות, אך קיימים שני הבדלים ביניהן:

[א]. בלשון השניה נוסף יחס לתירוץ הגמרא על הקושיה הבאה. בהמשך הגמרא מובאת ראייה [נגד דברי ר' הושעיא] משני שעירי יום הכיפורים, ודחיית הגמרא היא: "רב לטעמיה דאמר מצוה בראשון". במקביל לכך מזכירה הלשון השניה בקושיה הנוכחית: "והא הכא דליכא למימר מצוה בראשון, דראשונה בעלת מום היא". נוסח הלשון השניה מתיישב רק לפי נוסח רגמ"ה והשטמ"ק⁴⁹⁷ הגורס את ההוכחה הבאה לפני ההוכחה הנוכחית, וכך מובנת התייחסות הגמרא כאן לתירוץ שנאמר על הקושיה ההיא.

[ב]. בלשון הראשונה ההדגשה בקושיה היא על ציורו של ר' הושעיא: 'ואפילו באחריות נמי לא', והכוונה היא שניתן ללמוד ציור זה בקל וחומר מדברי ר"א בר"ש שנאמרו לגבי חטאת בעלת מום. בלשון השניה ההדגשה בקושיה היא על ציורו של ר' אלעזר בן ר' שמעון: 'אלמא קדושת דמים נדחית', והכוונה היא שמתוך דברי ר"א בר"ש אפשר ללמוד קל וחומר לציורו של ר' הושעיא לגבי מפריש לאחריות. לשתי הלשונות כוונה שווה ואין ביניהן אלא חילוף סגנון⁴⁹⁸.

הלשונות ברש"י

רש"י בסוגייתנו ציין שתי לשונות, ובפשטות נראה כי אין כוונתו לחילוף לשונות הנוסח בסוגייתנו, אלא לשתי לשונות פירוש בגירסת הלשון הראשונה⁴⁹⁹.

לשונות הפירוש ברש"י מקבילים לחילוף לשונות הנוסח אשר עסקנו בהן בסימן הקודם, אם כי בסדר הפוך: בלשון הראשונה מוזכרים דברי רבי לגבי 'אבודה בשעת הפרשה', ובלשון השניה מוזכרים דברי רבי לגבי 'מפריש לאיבוד'.

אין לדעת האם רש"י פירש כאן על פי חילוף לשונות הנוסח שלמעלה [אף ששם לא הזכיר רש"י את קיום שתי הלשונות], או שפירש כן מעצמו. אין להתעלם מן האפשרות שגרס רש"י בשתי הלשונות שבענייננו גירסה מקבילה לשתי הלשונות שנידונו בסימן שלמעלה⁵⁰⁰.

'לשון זה פשוט': רש"י הציג את שתי הלשונות ובסיום הלשון הראשונה כתב 'לשון זה פשוט'. בהגהות הגר"א מוגה בדברי רש"י כי התיבות 'לשון זה פשוט' משמשות כפתיחה ללשון השניה. כמדומה שאין דרכו של רש"י לכתוב הערה כזו בתחילת לשון אלא בסוף לשון, וזו קושיה על הגהת הגר"א. באמת יתכן כי הגר"א לא התכוון כלל להגיה בדברי רש"י אלא לחלוק עליו, ובגמרא שהייתה בידו הצמיד את

⁴⁹⁷ שטמ"ק א ציין בשם 'ספרי היד', ושטמ"ק ב שינה כדרכו ל"ס"א.

⁴⁹⁸ נעיר כי הלשון השניה מכנה את חטאת בעלת מום שנפדתה 'קדושת דמים', והכוונה היא שהייתה קדושה לדמים לפני שנפדתה. כינוי זה מתמיה, הלא אדרבה לכאורה ירדה ממנה קדושת הדמים לחלוטין, ונשאר עליה רק מעט מקדושת הגוף שחלה עליה לפני שהוממה.

⁴⁹⁹ אף הגר"א לא שחזר בדברי הגמרא את נוסחתה של הלשון השניה על פי דברי רש"י, וכנראה סבר הגר"א שאין כוונת רש"י לשתי גרסאות אלא לשני פירושים.

⁵⁰⁰ ה'דיבור המתחיל' בשתי הלשונות שברש"י מציין תיבות הקיימות לפנינו רק בלשון הראשונה: 'כרבי סבירא ליה'. אם נכונה האפשרות שהייתה לרש"י גירסה שונה בשתי הלשונות שבסוגייתנו, יתכן כי יש להדגיש כ'דיבור המתחיל' תיבות נוספות מדברי רש"י, אם כי קשה לדעת באלו תיבות לעשות כן.

התיבות 'לשון זה פשוט' לתחילת הלשון השניה, ומעתיקי הגהות הגר"א הם שהעתיקו את הסימון כהגהה.

נפקא מינה בין הלשונות

נראה כי אין נפקא מינה בין לשונות הנוסח כפי שהן מופיעות לפנינו ברגמ"ה ובשטמ"ק. לעומת זאת, יש נפקא מינה בין שתי לשונות הפירוש ברש"י כמבואר למעלה.